

ارزشیابی تاثیر طرح سربازان سازندگی در بخش کشاورزی

ابراهیم زارع^{۱*}، شاهرخ شجری^۲، صفت‌اله رحمانی^۳، سید احمد محدث حسینی^۴، جلال سالم^۵ و لورنس انویه تکیه^۶

۱. دانشیار، بخش تحقیقات اقتصادی- اجتماعی و ترویجی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان فارس، شیراز، ایران

۲. دانشیار بازنشسته، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

۳. استادیار، دفتر امور اقتصادی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران

۴. دانشیار، بخش تحقیقات اقتصادی- اجتماعی و ترویجی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان خراسان رضوی، مشهد، ایران

۵. استادیار، بخش تحقیقات اقتصادی- اجتماعی و ترویجی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان یزد، یزد، ایران

۶. محقق، بخش تحقیقات اقتصادی- اجتماعی و ترویجی، مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان آذربایجان غربی، ارومیه، ایران

* نویسنده مسئول: zare2970@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۱۶

چکیده

طرح سربازان سازندگی در سال ۱۳۷۸ توسط معاونت آموزش و ترویج سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی (تات) به ستاد کل نیروهای مسلح پیشنهاد و پس از تصویب به اجرا گذاشته شد. این طرح تا سال ۱۳۹۶ اجرا می‌شد و از آن سال به دلیل بروز برخی مشکلات متوقف گردیده است. به منظور بررسی تأثیر این طرح، که می‌تواند توجیه مناسبی برای ادامه آن فراهم کند، این مطالعه با هدف بررسی اثربخشی طرح سربازان سازندگی از دیدگاه بهره‌برداران، سربازان سازندگی و سرپرستان مستقیم سربازان در پنج استان آذربایجان غربی، اردبیل، خراسان رضوی، فارس و یزد انجام شد. این تحقیق از نوع کاربردی و روش تحقیق آن توصیفی بود. جامعه آماری شامل سه گروه کشاورزان، سرپرستان مستقیم سربازان و خود سربازان سازندگی بود. یافته‌های تحقیق نشان داد از دیدگاه بهره‌برداران سربازان نقش مهمی در کاهش مصرف سموم شیمیایی و معرفی روش‌های جدید تولید داشته، ولی در کاهش هزینه‌های تولید توفیقی نداشتند. از نظر سرپرستان مستقیم، سربازان در اطلاع‌رسانی، کسب تجربه و برقراری ارتباط مؤثر با کشاورزان موفق بوده‌اند. مهم‌ترین موانع در انجام وظایف سربازان عدم دسترسی به منابع علمی تخصصی و کمبود تجهیزات و وسیله نقلیه بوده است. با توجه به اثرات مثبت این طرح و برای جبران کمبود نیروی انسانی متخصص و توانمندسازی دانش‌آموختگان، احیا و ادامه آن در بخش کشاورزی توصیه می‌شود.

واژه‌های کلیدی: سرباز سازندگی، اثربخشی، ترویج و آموزش کشاورزی

مقدمه

سازندگی در توسعه این بخش مستندات لازم را برای تداوم و توسعه این طرح و جذب اعتبار لازم از مراجع ذی ربط فراهم خواهد کرد.

استفاده گسترده از سربازان در دستگاه‌های دولتی در قالب دو برنامه سرباز معلم در وزارت آموزش و پرورش و سرباز سازندگی در وزارت جهاد کشاورزی مرسوم است و بیشتر مطالعات داخلی نیز بر همین دو گروه تمرکز دارند.

یافته‌های آزادی (۱۳۸۲) نشان داد که مهم‌ترین عامل عدم موفقیت طرح سربازان سازندگی، فقدان آموزش تخصصی در حین خدمت برای سربازان است که سبب پایین آمدن انگیزه و در نتیجه کم‌رنگ شدن موفقیت طرح در دستیابی به اهداف گردیده است. مهم‌ترین عامل موفقیت کارکرد سربازان از دید مدیران استان پیامدهای کارکردی مستقیم و آشکار ایشان می‌باشد و چنانچه امکان ماندگاری سربازان در عرصه کشاورزی فراهم گردد، انگیزه بالایی جهت ادامه کار وجود دارد. بررسی نگرش کشاورزان شهرستان کرمانشاه نسبت به سربازان سازندگی نشان داد کشاورزان نگرش مطلوبی به سربازان سازندگی داشتند. نگرش کشاورزان نسبت به شغل کشاورزی و مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی از مهم‌ترین عوامل تاثیرگذار بر نگرش آنان نسبت به سربازان سازندگی بوده و ۴۶ درصد از تغییرات این متغیر را تبیین می‌کنند (علی بیگی و همکاران، ۱۳۸۸). کمبود امکانات و وسیله نقلیه در مراکز جهاد کشاورزی دهستان‌ها، باعث کاهش انگیزه سربازان سازندگی شده و عملکرد آنان در برقراری ارتباط با کشاورزان و گروه‌های مخاطب مختل شده و در نتیجه میزان رضایت آنان از فرایند اجرای طرح و میزان اهتمام و جدیت به انجام امورات و وظایف محوله کاهش می‌یابد (رحمانی، ۱۳۹۱). آموزش تخصصی سربازان

برای جبران کمبود نیروی انسانی متخصص و کارآمد برای انجام فعالیت‌های مختلف مشاوره‌ای، آموزشی و ترویجی در عرصه‌های کشاورزی، معاونت آموزش و ترویج وقت سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی (تات)، که هم‌اکنون با عنوان مؤسسه آموزش و ترویج فعالیت می‌کند، در سال ۱۳۷۸ طرح سربازان سازندگی را به ستاد کل نیروهای مسلح پیشنهاد کرد که مورد موافقت فرماندهی معظم کل قوا قرار گرفت. با تأکید معظم‌له این طرح باید هر دو سال یکبار ارزیابی می‌شد تا نقاط ضعف و قوت آن بررسی شده و اثرات طرح بر بخش کشاورزی و میزان موفقیت یا دلایل عدم موفقیت برنامه‌های طرح ارزیابی گردد (اداره کل پشتیبانی و تجهیز شبکه ترویج، ۱۳۸۷)، زیرا انتظار می‌رفت با جذب و سازماندهی و به کارگیری صحیح سربازان، در سطح دانشی و مهارتی بهره‌برداران بهبود حاصل شده و تولید محصولات زراعی، دامی و باغی کشاورزان تحت پوشش افزایش یابد.

اجرای طرح تا سال ۱۳۹۶ بی‌وقفه ادامه داشت، ولی از آن سال به دلیل بروز برخی مسائل، اجرای آن عملاً متوقف گردید. بر اساس اطلاعات کسب شده از مؤسسه آموزش و ترویج، از اواخر سال ۱۴۰۰ مکاتباتی به منظور از سرگیری مجدد طرح بین دو نهاد مذکور انجام شد و مقرر شد که این طرح از طریق صدور امریه با عنوان "جذب سرباز متخصص" عملیاتی شود. در طرح جدید امکان جذب نیروی کارشناسی در دو مقطع لیسانس و فوق لیسانس در همه رشته‌های کشاورزی پیش‌بینی شده است، اما تاکنون اجرای طرح جدید نیز عملیاتی نشده است. با توجه به اثرات مفید حضور متخصصان در بخش کشاورزی، آگاهی از میزان و نقش سربازان

را فراهم کرده تا بتوان در دوران صلح با هدایت این جوانان به عرصه‌های سازندگی و محرومیت‌زدایی، فرایند گذران خدمت سربازی را بهینه‌سازی نمود. مهم‌ترین عرصه‌های مورد تمایل افسران وظیفه عبارتند از برگزاری کارگاه‌ها و اردوهای کاری در مناطق روستایی، کار در کارگاه‌های تولیدی و کارخانجات. در این تحقیق نتیجه‌گیری شده که اجرای طرح سربازان سازندگی در سطح افسران وظیفه در ارائه خدمات اجتماعی و سازندگی در مناطق محروم، موجب جذابیت و طراوت خدمت سربازی برای این گروه خواهد شد. سربازان در طول خدمت می‌توانند سفیران سازندگی و سخنگویان فقر و محرومیت مناطق دور افتاده باشند (رئیس و انانی و عبدالملکی، ۱۳۹۸). در مطالعات انجام شده ارزیابی فعالیت سربازان تنها از دیدگاه نویسنده و یا یکی از ذی‌مدخلان انجام شده است. در این تحقیق ارزیابی فعالیت سربازان توسط همه گروه‌های ذی‌مدخل شامل کشاورزان، مدیران مربوطه در بخش کشاورزی و خود سربازان انجام شده است.

مواد و روش‌ها

محدوده زمانی تحقیق، ارزیابی طرح سربازان سازندگی طی سال ۱۳۹۶-۱۳۹۴ و محدوده موضوعی، بررسی تأثیر فعالیت سربازان سازندگی در بخش کشاورزی و محدوده مکانی سطح ملی بود که در استان‌های آذربایجان غربی، اردبیل، خراسان رضوی، فارس و یزد انجام شد. دلایل انتخاب این استان‌ها تقسیمات منطقه‌ای سازمان برنامه و بودجه، توجه به پراکندگی و استعداد کشاورزی استان‌ها در سطح کشور و بالا بودن تعداد و پراکندگی مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی و تعداد سربازها در سطح استان‌ها و به پیشنهاد معاونت ترویج وقف سازمان تات

سازندگی از لحاظ روش اجرایی، سطح تکنولوژی آموزشی و سطح محتوایی نیاز به بهبود و اصلاح دارد و اجرای آموزش‌های تخصصی در بدو و در طول دوران خدمت برای سربازان سازندگی ضروری است (رحمانی و علی‌پور، ۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر گرایش دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی به خدمت در مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی به‌عنوان سرباز سازندگی نشان داد فاصله محل خدمت تا محل سکونت رابطه منفی و عوامل فرهنگی، اجتماعی، شغلی و حرفه‌ای، مهارتی و ارتباطی رابطه مثبت با گرایش آنان دارد (ابراهیم‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۳). بررسی شیوه‌های ارتباطات انسانی در بهبود عملکرد آموزش‌گران ترویجی از دیدگاه سربازان سازندگی وزارت جهاد کشاورزی نشان داد که بین متغیرهای ارتباطات شنیداری و شفاهی (کلامی)، ارتباطات غیرشفاهی (غیرکلامی)، ارتباطات نوشتاری، مدل‌های ارتباطی، میزان آشنایی با فرایند ارتباطات و میزان اهمیت فرایند ارتباطات و متغیر عملکرد آموزش‌گران ترویجی رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد (کاظمی میان‌رودی و همکاران، ۱۳۹۶). تحلیل عوامل مؤثر بر رضایت شغلی سربازان سازندگی سازمان‌های جهاد کشاورزی استان‌های شمال غرب کشور نشان داد شرایط رفاهی مرکز، روابط بین سربازان در طول دوره، ارتباط مسئولان اجرائی محل خدمت با سربازان، انگیزه پیشرفت و انگیزه خدمت همبستگی معنی‌داری با رضایت شغلی آنان دارند (جلالی و همکاران، ۱۳۹۸).

تبیین رویکردهای نوین به کارگیری سربازان در عرصه‌های اجتماعی نشان داد که تنوع مهارت‌ها و توانایی تخصصی و حرفه‌ای در زمینه‌های مختلف کشاورزی و استقبال دانش‌آموختگان دانشگاهی در سن سربازی از طرح سربازان سازندگی، این امکان

بوده است.

گرفته شده بودند که از بین آنها ۱۹۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. گروه دوم مسئولان مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی و مدیران شهرستان‌های محل خدمت به عنوان مسئول مستقیم سربازان سازندگی بودند که تعداد و پراکندگی آنان مشابه سربازان است. گروه سوم کشاورزان و روستاییانی بودند که در یک بازه زمانی یک هفته‌ای از خدمات ارائه شده توسط سربازان استفاده کرده بودند. تعداد این بهره‌برداران کشاورزی ۸۶۶ نفر بود. اندازه جمعیت و تعداد نمونه‌ها در استان‌های تحت مطالعه در جدول (۱) درج شده است. روش نمونه‌گیری در مورد سربازان و بهره‌برداران تصادفی ساده بوده و حجم نمونه‌ها به کمک فرمول کوکران تعیین شد. روش‌های جمع‌آوری اطلاعات به صورت مطالعات کتابخانه‌ای و پرسشنامه محقق ساخته بود. روایی ظاهری و محتوایی پرسشنامه‌ها توسط سربازان سازندگی، کارگزاران و پژوهشگران مراکز تحقیقات کشاورزی محل اجرای طرح و دانشگاه شیراز صورت گرفت. با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ پایایی پرسشنامه‌های سه‌گانه سربازان، کارگزاران و کشاورزان تعیین شد که مقدار آن بیش از ۰/۷ برآورد شد.

این تحقیق از نوع کاربردی و روش تحقیق آن توصیفی بود. هدف اصلی تحقیق بررسی تأثیر فعالیت‌های آموزشی و ترویجی سربازان سازندگی بوده است. ارزشیابی تأثیر از سه دیدگاه کشاورزان (بهره‌برداران)، سرپرستان مستقیم سربازان و خود سربازان سازندگی انجام شده است. شاخص‌های اثربخشی از دیدگاه کشاورزان در هشت گویه، از دیدگاه سربازان در ۱۳ گویه و از دیدگاه سرپرستان مستقیم سربازان در هفت گویه تعریف شده است. اولویت و اهمیت این گویه‌ها بسته به نوع شاخص با طیف لیکرت کمی شده است. برای تحلیل داده‌ها آماره‌های میانگین، کمینه، بیشینه و انحراف معیار محاسبه شده است.

یکی از اهداف این تحقیق شناسایی موانع ارائه خدمات پیش‌بینی شده سربازان به بهره‌برداران است. موانع در نه گویه تعریف شده و نظر پاسخگویان درباره گویه‌ها با استفاده از طیف لیکرت سنجیده شد. بر اساس داده‌های اخذ شده از معاونت ترویج، جامعه آماری سربازان سازندگی در استان‌های مختلف ۲۶۱ نفر بود که طی سال‌های ۱۳۹۴ و ۱۳۹۶ به خدمت

جدول ۱- حجم جامعه و تعداد نمونه‌های آماری سربازان سازندگی و بهره‌برداران در استان‌های مختلف

نام استان	اندازه جمعیت آماری		تعداد نمونه	
	سربازان سازندگی	بهره‌برداران	سربازان سازندگی	بهره‌برداران
آذربایجان غربی	۶۵	۱۰۳	۴۵	۶۰
اردبیل	۵۰	۵۳	۳۸	۳۹
خراسان رضوی	۵۵	۴۶۲	۴۰	۱۱۳
فارس	۳۰	۶۵	۲۴	۴۵
یزد	۶۱	۱۸۳	۴۳	۸۲
کل استان‌ها	۲۶۱	۸۶۶	۱۹۰	۳۳۹

ماخذ: مؤسسه آموزش و ترویج و محاسبات تحقیق

نتایج

ویژگی‌های سربازان سازندگی

نیمی از سربازان مورد مطالعه متولد شهر و بیشتر آنها بومی استان محل خدمت بودند که به‌طور نسبی در مقایسه با سربازان غیربومی شناخت بهتری از منطقه، نوع کشت، روش تولید و نوع آبیاری داشتند. حدود هشت درصد از سربازان دارای مدرک فوق دیپلم، ۷۰ درصد لیسانس، ۲۰ درصد فوق لیسانس و دو درصد دکتری بودند.

میزان توانمندی سربازان سازندگی از نظر بهره‌برداران متغیر "میزان توانمندی سربازان سازندگی از نظر بهره‌برداران" شامل هشت گویه بود (جدول ۲). نتایج نشان داد که «علاقه‌مندی سربازان سازندگی به کار خود» در تمام استان‌ها از نظر بهره‌برداران در اولویت اول و «استفاده از خلاقیت در انجام وظایف» در رتبه آخر قرار دارد. با توجه به شش گزینه‌ای بودن طیف لیکرت، میانگین اعداد در این جدول و سایر جداول نسبت به حداکثر ۶ محاسبه شده است.

ارزیابی طرح از دیدگاه بهره‌برداران

در این قسمت نظرات بهره‌برداران در مورد توانمندی و تأثیر سربازان سازندگی با استفاده از طیف لیکرت ارزش‌گذاری و اولویت‌بندی شده است.

میزان تأثیر سرباز سازندگی در فعالیت‌های کشاورزی از دیدگاه بهره‌برداران

بررسی متغیر "میزان تأثیر سرباز سازندگی در فعالیت‌های کشاورزی" از دیدگاه بهره‌برداران در استان‌های مورد مطالعه نتایج متفاوتی داشت. در آذربایجان غربی گویه «افزایش آگاهی و دانش

جدول ۲- اولویت‌بندی میزان توانمندی سربازان سازندگی از نظر بهره‌برداران در استان‌های مختلف

استان	رتبه	علاقه‌مندی سربازان به کار خود	تخصص سربازان در انجام وظایف	استفاده از خلاقیت در انجام وظایف	توانایی در انجام فعالیت‌های آموزشی ترویجی	میزان موفقیت سرباز در انجام فعالیت‌های مشارکتی	کاربردی بودن توصیه‌های سرباز به کشاورزان	استفاده از نظرات کارشناسی سرباز	توانایی سرباز در انتقال مسایل و مشکلات به مراجع ذیصلاح
آذربایجان غربی	رتبه میانگین	۱ ۵/۲۴	۳ ۴/۶۸	۶ ۴/۵۵	۲ ۴/۷۳	۴ ۴/۶۱	۵ ۴/۶	۷ ۴/۴۸	۸ ۴/۴۱
اردبیل	رتبه میانگین	۱ ۵/۸۴	۵ ۵	۳ ۵/۱	۶ ۴/۷۹	۷ ۴/۲۶	۲ ۵/۱۱	-	۴ ۵/۰۶
خراسان رضوی	رتبه میانگین	۱ ۴/۲۳	۴ ۴/۰۳	۶ ۳/۶۹	۲ ۴/۱۰	۷ ۳/۶۲	۳ ۴/۰۵	۵ ۳/۷۷	۸ ۳/۵۹
فارس	رتبه میانگین	۱ ۵/۰۹	۲ ۴/۸۴	۳ ۴/۸۱	۴ ۴/۶۷	۵ ۴/۶۵	۶ ۴/۶۳	۷ ۴/۵۶	۸ ۴/۴۹
یزد	رتبه میانگین	۱ ۴/۹	۲ ۴/۶۳	۸ ۳/۱۸	۴ ۴/۳۴	۵ ۴/۱۶	۳ ۴/۴۲	۷ ۳/۷۵	۶ ۳/۹۳
کل استان‌ها	رتبه میانگین	۱ ۴/۸۷	۳ ۴/۵۱	۸ ۴/۰۳	۴ ۴/۴۲	۵ ۴/۱۴	۲ ۴/۷	۷ ۴/۱	۶ ۴/۱۱

الکترونیکی (اینترنت، لوح فشرده و...)، کارکنان سازمان جهاد کشاورزی و سایر موارد (دوستان و دیگر سربازان سازندگی) ابزار اطلاع‌رسانی طرح سربازان سازندگی در استان‌های مورد مطالعه بودند که بیشترین نقش را کارکنان سازمان جهاد کشاورزی داشته‌اند (جدول ۴). در مجموع استان‌ها حدود ۷۰ درصد از سربازان فرآیند جذب، آموزش و به‌کارگیری در طرح سربازان سازندگی را مناسب و بسیار مناسب و حدود هفت درصد این فرآیند را نامناسب و بسیار نامناسب دانسته‌اند. (جدول ۵).

در کل استان‌های مورد مطالعه بیش از ۶۵ درصد سربازان، تناسب گرایش و مقطع تحصیلی خود با زمینه‌های فعالیت در طرح را زیاد و خیلی زیاد می‌دانند و حدود ۱۳ درصد نیز تناسب بین مقطع و گرایش تحصیلی با زمینه‌های فعالیت در طرح خود را هیچ، بسیار کم و کم عنوان کردند (جدول ۶).

فنی بهره‌برداران»، «انتقال فناوری و ارتقاء مهارت بهره‌برداران» و «اطلاع‌رسانی در زمینه کاهش ضایعات در محصولات کشاورزی» به ترتیب از لحاظ اهمیت رتبه اول تا سوم را به خود اختصاص داده است. در سایر استان‌ها معرفی روش‌های جدید تولید، کاهش مصرف سموم شیمیایی و کاهش هزینه‌های تولید، افزایش تولید و افزایش آگاهی و دانش فنی بهره‌برداران مهم‌ترین گویه‌های اثربخشی سربازان سازندگی بوده‌اند (جدول ۳). در مجموع استان‌ها کاهش مصرف سموم شیمیایی و معرفی روش‌های جدید تولید بالاترین رتبه‌ها را داشتند و کمترین رتبه مربوط به افزایش تولید است.

ارزیابی سربازان از مراحل آگاهی، جذب و تناسب

رشته تحصیلی در طرح سربازان سازندگی

رسانه‌های انبوهی (رادیو و تلویزیون)، رسانه‌های گروهی (مقالات، بروشورها و نشریات)، رسانه‌های

جدول ۳- اولویت‌بندی میزان تأثیر سرباز سازندگی در فعالیت‌های کشاورزی در استان‌های منتخب

استان	کاهش مصرف سموم شیمیایی	معرفی روش‌های جدید تولید	انتقال فن‌آوری و ارتقاء مهارت بهره‌برداران	افزایش آگاهی و دانش فنی بهره‌برداران	کاهش هزینه‌های تولید	افزایش تولید	اطلاع‌رسانی در زمینه کاهش ضایعات در محصولات کشاورزی
آذربایجان غربی	رتبه ۴	رتبه ۷	رتبه ۲	رتبه ۱	رتبه ۶	رتبه ۵	رتبه ۳
	۴/۵۷	۴/۴۷	۴/۷۳	۴/۷۸	۴/۴۸	۴/۵۷	۴/۶۰
اردبیل	رتبه ۲	رتبه ۱	رتبه ۶	رتبه ۵	رتبه ۳	رتبه ۴	رتبه ۷
	۴/۳۰	۴/۴۲	۳/۹۶	۴/۰۴	۴/۱۳	۴/۱۲	۳/۹۴
خراسان رضوی	رتبه ۲	رتبه ۱	رتبه ۶	رتبه ۴	رتبه ۷	رتبه ۳	رتبه ۵
	۳/۷۷	۳/۸۴	۳/۶۴	۳/۶۷	۳/۵۴	۳/۷۲	۳/۶۸
فارس	رتبه ۱	رتبه ۲	رتبه ۳	رتبه ۴	رتبه ۵	رتبه ۶	رتبه ۷
	۴/۹۱	۴/۷۷	۴/۷۴	۴/۶۷	۴/۶۰	۴/۵۶	۴/۴۴
یزد	رتبه ۱	رتبه ۴	رتبه ۶	رتبه ۳	رتبه ۵	رتبه ۲	رتبه ۷
	۴/۶۶	۳/۹۸	۳/۶۸	۴/۱۵	۳/۷۵	۴/۳۴	۳/۶۰
کل استان‌ها	رتبه ۱	رتبه ۲	رتبه ۴	رتبه ۳	رتبه ۵	رتبه ۷	رتبه ۶
	۴/۳۱	۴/۱۸	۴/۰۳	۴/۱۶	۳/۹۷	۳/۹۴	۳/۹۵

جدول ۴- نحوه آگاهی سربازان از وجود طرح در استان‌های مختلف

استان	رسانه‌های انبوهی (راديو، تلویزیون)	رسانه‌های الکترونیکی (اینترنِت، لوح فشرده)	رسانه‌های گروهی (مقالات، بروشورها و نشریه‌ها)	کارکنان سازمان جهاد کشاورزی	کارکنان الکترونیکی و کارکنان سازمان جهاد کشاورزی	کارکنان سازمان جهاد کشاورزی و سایر موارد	سایر موارد (دوستان، دانشگاه و ...)
آذربایجان غربی	۲/۲	۶/۷	۴/۴	۷۳/۳	۴/۴	۴/۴	۴/۴
اردبیل	-	۴۵	۱۱	۴۵	-	-	۲۲
خراسان رضوی	۰/۹	۱۱/۵	۶/۲	-	-	۴۷/۸	۳۳/۶
فارس	-	-	-	۶۶/۷	۴/۲	۱۶/۷	۱۲/۵
یزد	-	-	-	۵۸/۲	۱۱/۶	۱۶/۲	۱۴
کل استان‌ها	۰/۷۱	۱۳/۰۱	۴/۵۵	۴۷/۹۶	۴/۲	۱۶/۸۸	۱۷/۲۶

ماخذ: مؤسسه آموزش و ترویج و محاسبات تحقیق

جدول ۵- فرآیند جذب، آموزش و به کارگیری طرح سربازان در استان‌های منتخب

استان	بسیار مناسب	مناسب	تا حدی مناسب	نامناسب	بسیار نامناسب
آذربایجان غربی	۲۶/۷	۴۶/۷	۱۷/۸	۶/۷	۲/۲
اردبیل	۴۴	۵۶	۰	۰	۰
خراسان رضوی	۲۶/۸	۴۲/۹	۲۶/۸	۳/۵	۰
فارس	۲۵	۵۴/۲	۱۲/۵	۸/۳	۰
یزد	۲۰/۹	۴۸/۹	۲۰/۹	۷	۲/۳
کل استان‌ها	۲۸/۶۵	۴۹/۲۱	۱۶/۱۷	۴/۹۶	۱/۰۴
آذربایجان غربی	۲۰	۴۲/۲	۲۴/۴	۱۳/۳	۰
اردبیل	۴۴	۵۶	۰	۰	۰
خراسان رضوی	۱۴/۴	۳۷/۸	۳۹/۷	۸/۱	۰
فارس	۱۲/۵	۵۴/۲	۲۵	۴/۲	۴/۲
یزد	۹/۳	۵۵/۸	۲۸	۴/۶	۲/۳
کل استان‌ها	۲۰/۲۵	۴۸/۶۳	۲۳/۶۳	۶/۴۳	۱/۰۵
آذربایجان غربی	۲۶/۷	۳۳/۳	۲۸/۹	۲/۲	۸/۹
اردبیل	۵۶	۴۴	-	-	-
خراسان رضوی	۲۲/۵	۴۵	۲۷	۵/۵	۰
فارس	۲۵	۵۰	۱۶/۷	۸/۳	-
یزد	۷	۴۴/۲	۳۴/۹	۱۱/۶	۲/۳
کل استان‌ها	۲۷	۴۲/۴۸	۲۲/۵۴	۵/۳۵	۲/۶۳

ماخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۶- تناسب گرایش تحصیلی با زمینه‌های فعالیت در طرح سربازان سازندگی در استان‌های مختلف

استان	هیچ	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد
آذربایجان غربی	۲/۲	۶/۷	-	۲۰	۳۵/۶	۳۵/۶
اردبیل	۱۱	۱۱	۱۱	۲۲	۳۳	۲۲
خراسان رضوی	۰/۹	۱/۸	۶/۳	۲۴/۸	۳۹/۹	۲۶/۵
فارس	-	۴/۲	۴/۲	۲۹/۲	۴۵/۷	۱۶/۷
یزد	-	-	۴/۶	۲۵/۶	۵۱/۲	۱۸/۶
کل استان‌ها	۲/۹۱	۴/۷	۵/۱	۲۳/۸۴	۴۰/۷۹	۲۴/۷۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول ۷- اولویت‌بندی انگیزه سربازان برای گذراندن دوره خدمت سربازی در طرح در استان‌های منتخب

استان	افزایش تجربه مهارت عملی در زمینه کشاورزی	ارتباط بیشتر با کارشناسان بخش کشاورزی	خدمت به روستاییان و کشاورزان	امکان بروز نوآوری‌ها، ابتکار و خلاقیت‌ها	استخدام و یا زمینه جذب در بخش دولتی	گذراندن دوره خدمت در محل سکونت
آذربایجان غربی	رتبه ۲ میانگین ۵/۲۱	۱	۳	۶	۴	۵ ۴/۸۷
اردبیل	رتبه ۴ میانگین ۵/۳۴	۱	۳	۵	۲	۶ ۴/۹
خراسان رضوی	رتبه ۶ میانگین ۴/۵۲	۴	۱	۳	۵	۲ ۵/۲۴
فارس	رتبه ۱ میانگین ۵/۵۸	۲	۳	۴	۵	۶ ۴/۵۸
یزد	رتبه ۱ میانگین ۵/۱۵	۶	۲	۵	۳	۴ ۴/۶۸
کل استان‌ها	رتبه ۲ میانگین ۵/۱۲	۳	۱	۵	۴	۶ ۴/۸۷

فعالیت‌های کشاورزی و بود. در این رتبه‌بندی، امید به استخدام در بخش دولتی رتبه چهار را دارد. این نتیجه نشان می‌دهد آنان امید چندانی به اشتغال دولتی در بخش کشاورزی نداشتند (جدول ۷).

انگیزه سربازان برای گذراندن دوره سربازی در طرح نتایج مرتبط با انگیزه سربازان برای ورود به طرح در استان‌های مورد مطالعه متفاوت است، ولی به‌طور میانگین رتبه‌های اول و دوم به ترتیب مربوط به خدمت به روستاییان و کشاورزان و کسب تجربه در زمینه

میزان رضایت سربازان از طرح

میزان رضایت سربازان از طرح در همه استان‌ها بالاتر از متوسط است. نحوه برخورد و تشویق سرپرستان مستقیم سربازان و قدردانی کشاورزان از خدمات سربازان مهم‌ترین عامل رضایت آنها از طرح بود (جدول ۸). میانگین نمره و رتبه الزام به پوشیدن لباس فرم مخصوص، امکانات و تجهیزات موجود در سطح مراکز و وسایل ایاب و ذهاب برای سرکشی و مأموریت پایین‌تر از گویه‌های دیگر است. نبود امکانات و وسایل ایاب و ذهاب برای سرکشی و مأموریت یکی از دلایل کاهش مراجعه سرباز به

کشاورزان است.

میزان رضایت سربازان از کمیت و کیفیت دوره‌های آموزشی

میزان رضایت سربازان از کمیت و کیفیت دوره‌های آموزشی برگزار شده با توجه به متفاوت بودن شرایط و نحوه‌ی برگزاری این دوره‌ها در استان‌های منتخب نتایج متفاوتی دارد (جدول ۹). ولی نمره رضایت از مرییان و کارگزاران بالاتر از گویه‌های دیگر بود.

جدول ۸- اولویت‌بندی میزان رضایت سربازان از طرح در استان‌های منتخب

استان	رتبه	نحوه برخورد سرپرستان مستقیم سربازان	تشویق سرباز توسط سرپرستان مستقیم	قدردانی کشاورزان از فعالیت سربازان	اطلاع رسانی جهاد کشاورزی در مورد طرح	روند جذب	قوانین و مقررات طرح	پوشیدن لباس فرم مخصوص	امکانات و تجهیزات موجود در سطح مراکز	وسایل ایاب و ذهاب برای مأموریت
آذربایجان غربی	رتبه ۱ میانگین ۵/۳۳	۱	۳	۴	۶	۵	۲	۸	۷	۹
اردبیل	رتبه ۱ میانگین ۵/۳۴	۱	۲	۴	۷	۵	۳	۹	۸	۶
خراسان رضوی	رتبه ۱ میانگین ۴/۸	۱	۶	۵	۷	۳	۴	۲	۸	۹
فارس	رتبه ۱ میانگین ۵/۳۸	۱	۵	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
یزد	رتبه ۱ میانگین ۵/۶۶	۱	۳	۵	۴	۵	۶	۹	۶	۷
کل استان‌ها	رتبه ۱ میانگین ۵/۳	۱	۲	۳	۶	۵	۴	۷	۸	۹

جدول ۹- اولویت‌بندی میزان رضایت سربازان از کمیت و کیفیت دوره‌های آموزشی در استان‌های منتخب

عوامل مؤثر بر رضایت سربازان	آذربایجان غربی		اردبیل		خراسان رضوی		فارس		یزد		کل استان‌ها	
	رتبه	وزن	رتبه	وزن	رتبه	وزن	رتبه	وزن	رتبه	وزن		
کارگزاران و مجریان دوره‌های آموزشی تخصصی	۳	۳/۹۳	۲	۴/۰۸	۳	۳/۶۴	۱	۴/۳۸	۱	۴/۹۸	۱	۴/۱۹
بهره‌مندی از مربیان کارآمد و با تجربه	۵	۳/۸۷	۱	۴/۱۷	۱	۳/۸۵	۲	۴/۳۷	۲	۴/۸۵	۲	۳/۹۶
میزان تناسب محتوای ارائه شده با اهداف دوره	۲	۴	۷	۳/۵۳	۵	۳/۳۳	۳	۴/۲۱	۳	۳/۶۹	۸	۳/۷۲
میزان بهره‌گیری از روش‌های آموزشی مشارکتی و عملی	۶	۳/۸۲	۴	۳/۷۹	۶	۳/۳۱	۴	۴/۰۸	۴	۴/۱۲	۶	۳/۶۸
نحوه ارزیابی به‌عمل آمده (آزمون پایان دوره)	۱	۴/۰۷	۳	۳/۹۸	۴	۳/۴۸	۵	۴/۰۴	۵	۳/۱۳	۱۰	۳/۷۱
بازدیدها و کارگاه‌های آموزشی میدانی	۱۰	۳/۳۶	۶	۳/۶۲	۱۰	۲/۱۵	۴	۴	۶	۴/۳۲	۵	۳/۴۵
استفاده از رسانه‌ها و تکنولوژی‌های مناسب آموزشی	۷	۳/۸۲	۹	۳/۰۸	۸	۳/۱۹	۷	۳/۹۲	۷	۴/۴۹	۴	۳/۷
فضا و امکانات موجود در مراکز آموزشی تخصصی	۸	۳/۸۰	۸	۳/۴۳	۹	۳/۰۴	۸	۳/۸۳	۸	۴/۶۸	۳	۳/۷۷
مدت زمان اختصاص یافته به دوره‌های آموزشی تخصصی	۹	۳/۷۳	۳	۳/۹۸	۲	۳/۷۶	۲	۳/۸۳	۹	۳/۳۸	۹	۳/۷۱
محتوای مطالب ارائه شده در دوره	۴	۳/۹۱	۵	۳/۷۱	۷	۳/۲۴	۷	۳/۷۹	۱۰	۳/۹۵	۷	۳/۷۲

جدول ۱۰- رتبه‌بندی موانع انجام وظایف سربازان در استان‌های منتخب

موانع انجام وظایف	خراسان رضوی		یزد		فارس		آذربایجان غربی		کل استان‌ها	
	رتبه	وزن	رتبه	وزن	رتبه	وزن	رتبه	وزن		
کمبود تجهیزات و ابزار تخصصی مورد نیاز	۲	۴/۰۱	۴	۴/۷۱	۱	۵/۸۱	۲	۵/۴۱	۲	۴/۹۱
کمبود وسیله نقلیه جهت انجام مأموریت	۱	۴/۰۵	۱	۵/۹۷	۲	۵/۶۰	۳	۵/۲۸	۱	۵/۲
کمبود آموزش‌های فنی و مهارتی لازم برای سربازان	۳	۳/۷	۳	۵/۳۴	۳	۵/۴۴	۴	۵/۱۹	۳	۴/۸۸
کمبود نیروی انسانی متخصص بومی در منطقه	۷	۳/۳۷	۵	۴/۴۵	۴	۵/۴۰	۵	۵/۱۰	۵	۴/۵۱
پرداختن به فعالیت‌های غیر ترویجی	۵	۳/۵۱	۲	۵/۶۷	۵	۴/۹۰	۸	۴/۳۹	۴	۴/۶
عدم همکاری تشکلهای و نهادهای بخش کشاورزی	۶	۳/۴۳	۶	۴/۲۰	۶	۴/۴۰	۹	۴/۲۰	۸	۴/۰۳
عدم دسترسی به اینترنت و منابع علمی تخصصی	۹	۳/۱۷	۸	۳/۷۶	۷	۴/۰۴	۱	۵/۷۱	۶	۴/۲۳
کمبود رسانه‌ها و نشریات آموزشی ترویجی	۴	۳/۶۸	۷	۳/۹۴	۸	۴	۶	۴/۹۱	۷	۴/۱۷
عدم دسترسی به اطلاعات مورد نیاز کشاورزان	۸	۳/۲۵	۹	۳/۲۶	۹	۳/۹۶	۷	۴/۸۱	۹	۳/۸۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق

موانع انجام وظایف سربازان سازندگی

مهم‌ترین موانع در انجام وظایف از نظر سربازان به ترتیب اولویت کمبود وسیله نقلیه جهت انجام مأموریت، کمبود تجهیزات و ابزار تخصصی مورد نیاز و کمبود آموزش‌های فنی و مهارتی لازم برای سربازان ذکر شده است (جدول ۱۰). پرداختن به فعالیت‌های غیرترویجی، کمبود نیروی انسانی متخصص بومی و عدم دسترسی به اینترنت و منابع علمی تخصصی در رتبه‌های بعدی از موانع قرار می‌گیرند.

میزان موفقیت طرح سربازان سازندگی از دیدگاه

سرپرستان مستقیم سربازان

سرپرستان بیشترین موفقیت سربازان سازندگی را در انجام اطلاع‌رسانی، کسب تجربیات، جلب رضایت روستائیان و برقراری ارتباط مؤثر و مفید با کشاورزان ارزیابی کرده‌اند (جدول ۱۱). در بیشتر استان‌ها این

گویه‌ها رتبه اول تا چهارم را به خود اختصاص داده‌اند.

توانمندی سربازان سازندگی در انجام وظایف از

دیدگاه مسئولان

از نظر مسئولان مستقیم سربازان بیشترین توانمندی سربازان (جدول ۱۲) ارائه مشاوره فنی و تخصصی به مروجان روستایی و رهبران محلی و کشاورزان پیشرو و سایر تولیدکنندگان و بهره‌برداران، ایجاد مزارع الگویی، واحدهای نمایشی و آزمایشی و الگوهای ترویجی و همکاری در اجرای طرح‌های مطالعاتی، تهیه و تنظیم برنامه‌های پیشنهادی ترویج و توسعه کشاورزی، نظارت بر حسن اجرای طرح‌ها و پروژه‌های مختلف روستایی و نظارت فنی بر فعالیت‌های حرفه‌ای کشاورزان و مروجان است.

جدول ۱۱- اولویت‌بندی گویه‌های میزان موفقیت طرح سربازان سازندگی از دیدگاه مسئولان در استان‌های مختلف

استان	افزایش تجارب علمی و عملی سربازان سازندگی	اطلاع‌رسانی به روستائیان	مؤثر و مفید سربازان با روستائیان و کشاورزان	برقراری ارتباط	جلب رضایت روستائیان و کشاورزان	رفع نیازهای آموزشی روستائیان در حیطه‌های مختلف	جلب مشارکت‌های مردمی	حفظ و احیای منابع طبیعی
آذربایجان غربی	رتبه میانگین ۴/۹۱	۲	۳	۱	۴	۵	۶	۷
اردبیل	رتبه میانگین ۴/۵۰	۲	۱	۳	۳	۳	۴	۵
خراسان رضوی	رتبه میانگین ۳/۹۸	۳	۱	۲	۴	۵	۶	۷
فارس	رتبه میانگین ۴/۸۶	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
یزد	رتبه میانگین ۵/۱۳	۱	۶	۲	۳	۴	۵	۷
کل استان‌ها	رتبه میانگین ۴/۶۸	۱	۳	۲	۴	۵	۶	۷

جدول ۱۲- اولویت بندی میزان توانمندی سربازان سازندگی در انجام وظایف از دیدگاه سرپرستان مستقیم سربازان

کل استان‌ها		یزد		فارس		خراسان رضوی		اردبیل		آذربایجان غربی		میزان توانمندی سربازان سازندگی
رتبه	میانگین	رتبه	میانگین	رتبه	میانگین	رتبه	میانگین	رتبه	میانگین	رتبه	میانگین	
۱	۳/۹۷	۱	۴/۴۳	۱	۳/۹۰	۲	۳/۸۵	۳	۳/۸۷	۱	۳/۷۷	ارائه مشاوره فنی و تخصصی به مروجان روستایی و رهبران محلی و کشاورزان پیشرو و سایر تولیدکنندگان و بهره‌برداران
۲	۳/۸۲	۲	۴/۲۳	۲	۳/۸۱	۸	۳/۶۸	۱	۴/۱۲	۶	۳/۳۱	ایجاد مزارع الگویی، واحدهای نمایشی و آزمایشی و الگوهای ترویجی و همکاری در اجرای طرح‌های مطالعاتی
۵	۳/۶۲	۷	۳/۱۳	۳	۳/۶۷	۴	۳/۸۳	۳	۳/۸۷	۷	۳/۳	نظارت فنی بر فعالیت‌های حرفه‌ای کشاورزان و مروجان
۳	۳/۸	۳	۳/۸۸	۴	۳/۶۶	۱	۳/۹۵	۲	۴	۲	۳/۶۶	تهیه و تنظیم برنامه‌های پیشنهادی ترویج و توسعه کشاورزی
۷	۳/۵۸	۶	۳/۲۳	۵	۳/۵۷	۷	۳/۷۰	۲	۴	۳	۳/۵۱	عرضه نشریات و بسته‌های آموزشی ترویجی
۶	۳/۵۹	۵	۳/۴۳	۶	۳/۴۸	۳	۳/۸۳	۲	۴	۴	۳/۴۶	تدریس و مشارکت در آموزش‌های مهارتی و فنی ذیربط
۴	۳/۶۶	۴	۳/۷۶	۷	۳/۴۳	۵	۳/۷۵	۱	۴/۱۲	۹	۳/۱۷	نظارت بر حسن اجرای طرح‌ها و پروژه‌های مختلف روستایی
۹	۳/۳۶	۹	۲/۸۹	۸	۳/۲۹	۱۰	۳/۵۰	۴	۳/۷۵	۸	۳/۲۳	شناسایی و سازماندهی و به کارگیری نخبگان و رهبران محلی
۸	۳/۵۱	۸	۳/۱۰	۹	۳/۲۹	۶	۳/۷۳	۲	۴	۵	۳/۴	همکاری با گروه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی منطقه
۱۰	۳/۱۷	۱۰	۲/۷۶	۱۰	۳/۰۹	۹	۳/۵۳	۵	۳/۶۲	۱۰	۲/۹۱	زمینه‌سازی برای تشکیل تعاونی‌ها و تشکل‌های کشاورزی

نتایج حضور سربازان سازندگی در عرصه تولید مثبت و مؤثر ارزیابی گردیده و ادامه طرح را به نفع جامعه کشاورزی اعلام کردند.

اکثر سربازان در استان‌های مورد بررسی بومی محل خدمت خود بوده‌اند، هرچند اکثر آن‌ها در روستا زندگی نکرده‌اند اما در مقایسه با سربازان غیربومی شناخت خوبی از نوع کشت و روش تولید منطقه داشتند که منجر به ارتباط مؤثر و مفید سربازان با کشاورزان و موفقیت بیشتر آن‌ها در انجام وظایفشان گردیده است.

میزان رضایت سربازان از طرح در همه استان‌ها بالاتر از مقدار متوسط بود. نحوه برخورد سرپرستان مستقیم و ارزش قائل شدن برای خدمات آنان مهم‌ترین عامل رضایت سربازان از طرح و الزام به پوشیدن لباس

در مجموع، دیدگاه بهره‌برداران در مورد میزان تأثیر سربازان سازندگی در فعالیت‌های کشاورزی در استان‌های مختلف نتایج متفاوتی داشت، ولی به‌طور کلی سربازان نقش مهمی در کاهش مصرف سموم شیمیایی، معرفی روش‌های جدید تولید، افزایش آگاهی و دانش فنی بهره‌برداران در استان‌های منتخب داشته‌اند. علاقه‌مندی سربازان سازندگی به کار خود، توانایی در انجام فعالیت‌های آموزشی- ترویجی، تخصص سربازان در انجام وظایف، کاربردی بودن توصیه‌ها به کشاورزان و توانایی در انتقال مسایل و مشکلات به مراجع ذیصلاح از نقاط قوت طرح سربازان سازندگی از دیدگاه بهره‌برداران و نشان‌دهنده توانایی آنان در ارائه خدمات مشاوره‌ای و کارشناسی است. به‌طور کلی از دیدگاه بهره‌برداران

روستایی و رهبران محلی و کشاورزان پیشرو و سایر تولیدکنندگان و بهره‌برداران در استان‌های آذربایجان غربی، فارس و یزد، توزیع نشریات و بسته‌های ترویجی در استان اردبیل، تهیه و تنظیم برنامه‌های پیشنهادی ترویج و توسعه کشاورزی در استان خراسان رضوی مهم‌ترین توانمندی سربازان در انجام وظایف از دیدگاه سرپرستان مستقیم سربازان بود. از نظر مسئولان مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی حضور سربازان سازندگی به‌ویژه قبل از برنامه جذب کارشناسان در اوایل دهه ۹۰، بسیار مثبت و مؤثر بوده است.

مهم‌ترین مانع در انجام وظایف از نظر سربازان عدم دسترسی به اینترنت و منابع علمی تخصصی، عدم دسترسی به اطلاعات مورد نیاز کشاورزان، کمبود تجهیزات و ابزار تخصصی مورد نیاز و کمبود وسیله نقلیه جهت انجام مأموریت می‌باشد. در مطالعه رحمانی (۱۳۹۱) نیز بیان شده که وجود پاره‌ای مشکلات و موانع، از جمله امکانات و وسیله نقلیه در مراکز جهاد کشاورزی دهستان‌ها، باعث شده انگیزه و عملکرد سربازان سازندگی کاهش یابد و میزان رضایت آنان از فرایند اجرای طرح و میزان اهتمام و جدیت به انجام امورات و وظائف محوله کاهش یابد. در مجموع و علی‌رغم همه مشکلاتی که در اجرای مؤثر طرح سربازان سازندگی وجود داشته ولی تأثیر مثبت آن در تولید محصولات کشاورزی و تربیت کارشناسان ماهر برای فعالیت در بخش کشاورزی، غیرقابل انکار است. به نظر می‌رسد این طرح مفیدترین استفاده از خدمت سربازی برای دانش‌آموختگان بخش کشاورزی است. از یک‌طرف سیستم دولتی از خدمات کارشناسی آنان با هزینه بسیار پایین استفاده کرده و بخشی از کمبودهای نیروی انسانی، به‌ویژه در حوزه آموزش و ترویج را

فرم مخصوص، کمبود امکانات و تجهیزات موجود در سطح مراکز و وسایل ایاب و ذهاب برای سرکشی و مأموریت مهم‌ترین عوامل نارضایتی آنان بود. گویه‌های مربوط به میزان رضایت سربازان از کمیت و کیفیت دوره‌های آموزشی برگزار شده، با توجه به متفاوت بودن شرایط و نحوه برگزاری این دوره‌ها در استان‌های منتخب نتایج متفاوتی داشت. بیشتر سربازان از مریمان و کارگزاران دوره‌های آموزشی راضی بودند و گرایش و مقطع تحصیلی خود را متناسب با زمینه‌های فعالیت در طرح سربازان سازندگی دانسته و از فرآیند جذب، آموزش و به‌کارگیری طرح راضی بودند.

هر چند سربازان برای گذراندن دوره خدمت در طرح انگیزه‌های متفاوتی داشتند اما برای بیشتر آن‌ها کسب تجربه در زمینه فعالیت‌های کشاورزی و خدمت به روستاییان و کشاورزان از اهمیت بالایی برخوردار بوده و انگیزه آنها برای فعالیت در این طرح با هدف استخدام و یا زمینه جذب در بخش دولتی پایین بود. این نتیجه نشان داد اشتغال دولتی در بخش کشاورزی برای جوانان تحصیل کرده این بخش چشم‌انداز روشنی ندارد، به عبارت دیگر این طرح یک دوره کارآموزی بسیار مناسب برای تربیت کارشناسان ماهر برای فعالیت در بخش کشاورزی است. با این وجود همانند آنچه آزادی (۱۳۸۲) نتیجه گرفته، برخی از سربازان مهم‌ترین انگیزه خود را استخدام و جذب در بخش دولتی اعلام کرده‌اند.

از نظر سرپرستان مستقیم سربازان سازندگی بیشترین موفقیت آنها اطلاع‌رسانی، کسب تجربه، جلب رضایت روستائیان و برقراری ارتباط مؤثر و مفید با کشاورزان بود به‌طوری‌که در اکثر استان‌ها این گویه‌ها رتبه اول تا چهارم را به خود اختصاص دادند. ارائه مشاوره فنی و تخصصی به مروجان

جبران می‌کند، از سوی دیگر دانش آموختگان ضمن برخورداری از شرایط مناسب‌تر خدمتی، نسبت به حضور در پادگان‌های نظامی، از فرصت حضور در مزرعه و آشنایی با مسائل و مشکلات واقعی بخش کشاورزی برخوردار می‌شوند.

توصیه‌های کاربردی

با توجه به یافته‌های این تحقیق، از نظر هر سه ذینفع مرتبط با طرح سربازان سازندگی (بهره‌برداران، مسئولان مراکز جهاد کشاورزی دهستان و سربازان) اجرای این طرح مثبت و در انتقال دانش و خدمات‌رسانی به کشاورزان مؤثر بوده است، بنابراین ادامه این طرح به شدت توصیه می‌شود. در صورت رفع مشکلات و آغاز دوباره طرح، توجه به موارد ذیل برای افزایش میزان تأثیر طرح در بخش کشاورزی توصیه می‌شود:

✓ استفاده از نتایج این تحقیق و سایر ارزیابی‌های گذشته برای شناخت نقاط قوت و ضعف این طرح و برنامه‌ریزی برای رفع نقاط ضعف و تقویت نقاط قوت طرح توصیه می‌شود.

✓ با توجه به این که سربازان سازندگی از امکانات رفت و آمد برای سرکشی و مأموریت کمترین میزان رضایت را داشته‌اند و این موضوع از دلایل کاهش مراجعه سرباز به بهره‌برداران بود، برای موفقیت بیشتر طرح در آینده، فراهم کردن امکانات لازم لجستیکی توصیه می‌شود.

✓ کمبود تجهیزات و ابزار تخصصی مورد نیاز سربازان و عدم دسترسی به اینترنت و منابع علمی تخصصی از مهم‌ترین موانع در انجام وظایف سربازان بوده است. تقویت مراکز خدمات کشاورزی از نظر تجهیزات و ابزار تخصصی مورد نیاز و دسترسی به اینترنت سبب خدمت‌رسانی بیشتر و علمی‌تر سربازان

به کشاورزان می‌شود.

✓ آموزش مناسب در پیشبرد اهداف طرح مؤثر بوده است. توصیه می‌شود برنامه آموزشی دوره‌ای مستمر در طول خدمت برای سربازان سازندگی برنامه‌ریزی و اجراء شود.

✓ استفاده بهینه از توانمندی سربازان در تهیه و تنظیم برنامه‌های پیشنهادی ترویج و توسعه کشاورزی، ارائه مشاوره فنی و تخصصی به مروجان روستایی و رهبران محلی و کشاورزان پیشرو و سایر تولیدکنندگان و بهره‌برداران و تدریس و مشارکت در آموزش‌های مهارتی و فنی ذیربط موجب افزایش اثربخشی طرح می‌شود.

✓ بیشتر سربازان متولد و ساکن شهر هستند بنابراین لازم است که در ابتدای کار در مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی از طریق ارتباط بیشتر با کشاورزان با محیط روستا و زندگی آن‌ها بیشتر آشنا شوند.

✓ با توجه به تفاوت نوع فعالیت‌ها در مناطق مختلف، توصیه می‌شود از تخصص دانش-آموختگان بخش کشاورزی در هر مقطع، در محل مناسب خود استفاده شده و تخصیص بهینه منابع نیروی انسانی صورت پذیرد.

✓ تشویق کردن سربازان سازندگی در ایجاد انگیزه در آنان و بهبود کمیت و کیفیت فعالیت آنان تاثیر مثبت دارد. لذا توصیه می‌شود سرپرستان مستقیم، سربازان سازندگی موفق را در طول خدمت سربازی مورد تشویق مادی و معنوی قرار دهند.

فهرست منابع

- ۱- ابراهیم نژاد مغانلو، م.، سلیمان پور، م.ر. و احمدی، س. ۱۳۹۳. عوامل مؤثر بر گرایش دانش آموختگان رشته‌های کشاورزی به خدمت در مراکز جهاد کشاورزی به‌عنوان سربازان سازندگی. فصلنامه روستا و توسعه، ۱۷(۴)، ۱۱۱-۱۳۳.
- ۲- آزادی، ح. ۱۳۸۲. ارزشیابی جامع طرح سربازان سازندگی. تهران: معاونت ترویج و نظام بهره‌برداری وزارت جهاد کشاورزی.
- ۳- اداره کل پشتیبانی و تجهیز شبکه ترویج. ۱۳۸۷. آیین‌نامه‌ها و مقررات طرح سربازان سازندگی. تهران: معاونت ترویج و آموزش سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی.
- ۴- جلالی، م.، ملک سعیدی، ح.، اسکندری، ف. و ابدی، ب. ۱۳۹۸. عوامل مؤثر بر رضایت شغلی سربازان سازندگی سازمان‌های جهاد کشاورزی استان‌های شمال غرب کشور. مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، ۱۲(۱)، ۲۷-۳۸.
- ۵- حیدری ع. و حسینی‌نیا، غ. ح. ۱۳۸۰. ارزشیابی جامع طرح سربازان سازندگی. تهران: طرح تحقیقاتی معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی.
- ۶- رحمانی، ص. ۱۳۹۱. ارزیابی طرح سربازان سازندگی از دیدگاه بهره‌برداران. فصلنامه روستا و توسعه، ۱۵(۳)، ۱۳۱-۱۵۰.
- ۷- رحمانی، ص. و علی‌پور، ح. ۱۳۹۳. ارزشیابی آموزش تخصصی سربازان سازندگی. پژوهش‌نامه کشاورزی و منابع طبیعی، ۱۸، ۶۴-۷۶.
- ۸- رئیسی وانانی، ر. و عبدالملکی، ه. ۱۳۹۸. سربازان سازندگی، ایده‌ای نو در بهره‌گیری از نیروی سربازی در سازندگی و محرومیت‌زدایی. فصلنامه علمی تخصصی مطالعات خدمت سربازی. ۲(۱)، ۵۳-۷۵.
- ۹- علی‌یگی، ا.ح.، حاج صادقی، ا. و بارانی، ش. ۱۳۸۸. نگرش کشاورزان شهرستان کرمانشاه نسبت به سربازان سازندگی. تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران (علوم کشاورزی ایران)، ۴۰(۴)، ۹۱-۹۸.
- ۱۰- کاظمی میانرودی، ف.، میردامادی، م.، مرشدی، ل. و مومندی، ع. ۱۳۹۶. بررسی شیوه‌های ارتباطات انسانی در بهبود عملکرد آموزشگران ترویجی از دیدگاه سربازان سازندگی وزارت جهاد کشاورزی. فصلنامه روستا و توسعه، ۲۰(۲)، ۱۲۳-۱۴۳.

